

Snoezelen op maat, Wat zijn de mogelijkheden?

Door Miranda Minkenberg

Snoezelen kan ingezet worden als een benaderingswijze om d.m.v. actieve zintuigprikkeling een ingang te vinden in de belevingswereld van de leerlingen met ASS¹. Door doelbewust te snoezelen is het mogelijk om de prikkelverwerking te stimuleren of juist af te remmen waar dat nodig is.

Dit zorgt ervoor dat het welbevinden van onze leerlingen wordt bevorderd. Tijdens het snoezelen kan de prikkelverwerking namelijk meer gereguleerd worden. Het sociale en emotionele welbevinden is een belangrijke voorwaarde voor het (schoolse) leren. Cognitieve functies, motorische vaardigheden, zelfbeheersing en een gevoel van eigenwaarde kunnen zich beter ontwikkelen op basis van een gezonde Sensorische Integratie (Stock Kranowitz, 2006).

In mijn onderzoek zijn de behoeften en gevoeligheden op het gebied van de zintuiglijke waarneming van leerlingen met ASS en een verstandelijke beperking op een school voor zmlk in kaart gebracht.

Vanuit de Sensorische Integratie (S.I.) zijn doelen geformuleerd voor het snoezelen.

Op dit moment gaan meerdere leerlingen tegelijk snoezelen. Deze leerlingen krijgen allen hetzelfde aangeboden. Dit betekent dat er geen rekening wordt gehouden met de onderlinge verschillen in zintuiglijke waarneming en dat snoezelen niet optimaal benut wordt.

Veel van deze leerlingen verwerken sensorische informatie echter op heel verschillende manieren. Het is een feit dat een merendeel van de mensen met ASS aan een Sensorische Integratiestoornis lijdt (Stock-Kranowitz, 2005). Volgens Messbauer (2004) is het dan ook belangrijk om een duidelijk beeld te hebben van de Sensorische Integratiestoornis alvorens te beginnen met snoezelen.

Dit betekent voor de praktijk dat er meer kennis en begrip rondom S.I. ontwikkeld zal moeten worden, waarmee dan weer meer begrip ontstaat voor het gedrag van de leerlingen met ASS. Wanneer de S.I. bij een kind namelijk niet goed verloopt, zoals dit dus het geval is bij deze groep leerlingen, kan dit zorgen voor problemen in de algehele ontwikkeling. Problemen op het gebied van leren, maar ook in het gedrag. S.I. is namelijk een onderdeel van alle cognitieve processen die een rol spelen bij de informatieverwerking (Smeets, 2003).

Een duidelijk beeld van welke zintuigen in welke mate tekortschieten en op welke zintuigen juist vertrouwd wordt, zorgt ervoor dat we in staat zijn om tijdens het snoezelen de juiste prikkels aan te bieden en dat er doelgericht gesnoezeld kan worden.

Hieruit blijkt dat het belangrijk is om te weten wat S.I. inhoudt en om op de hoogte te zijn van de verschillende vormen en stijlen van waarneming van onze leerlingen met ASS.

Het is vanzelfsprekend dat men ook weet wat snoezelen is.

¹ Autisme Spectrum Stoornis

Sensorische Integratie

Sensorische Integratie is het vermogen om zintuiglijke informatie op te nemen uit de wereld om ons heen en vanuit ons eigen lichaam, vervolgens deze informatie te selecteren en de verschillende stukjes met elkaar te verbinden, zodat we er op de juiste manier op kunnen reageren. (cursus S.I. Fontys).

De meest bekende zintuigen zijn; het zicht-, gehoor-, tast-, reuk- en smaakzintuig. Volgens het onderzoek van ergotherapeute A. Jean Ayres, bestaat het belangrijkste zintuiglijke systeem echter uit:

1. Het *tastzintuig*.
Dit zintuig geeft ons informatie over de oppervlaktestructuur, vorm en grootte van objecten in onze directe omgeving. Ook vertelt het ons of we iets actief of passief aanraken, in dit laatste geval wil dat zeggen dat we aangeraakt worden. Verder helpt het ons onderscheid te maken tussen een bedreigende en niet bedreigende aanraking. De prikkels krijgen we hoofdzakelijk binnen via de huid, van onze kruin tot onze tenen.
2. Het *vestibulaire zintuig*.
Dit zintuig geeft via het binnenoor informatie over zwaartekracht en ruimte, over evenwicht en beweging en ook over de positie van ons hoofd en lichaam in verhouding tot het aardoppervlak.
3. Het *proprioceptieve zintuig*.
Dit zintuig geeft informatie over waar onze lichaamsdelen zich bevinden, hoeveel spanning erop staat en wat ze aan het doen zijn. Dit gebeurt via onze spieren en gewrichten. (Stock-Kranowitz, 2006).

Vormen en stijlen van waarneming bij onze leerlingen met ASS

Wanneer we op de juiste manier willen snoezelen met leerlingen met ASS, dan is het belangrijk dat we in staat zijn de verschillen in de zintuiglijke waarneming te herkennen. Alle zintuigen zijn namelijk geïntegreerd, een stoornis bij één ervan kan leiden tot een verstoring bij een of meer andere zintuigen.

Gebaseerd op getuigenissen van (hoger functionerende) mensen met ASS en nauwkeurige observaties van kinderen met ASS, onderscheidt Bogdashina (2004) de volgende kenmerken van autistische waarneming van de wereld:

- Letterlijke waarneming;
- Onvermogen om onderscheid te maken tussen voorgrond en achtergrond (Gestalt waarneming);
- Hypergevoeligheid en hypogevoeligheid;
- Inconsistentie van waarneming (fluctuatie tussen hyper- en hypogevoeligheid);
- Gefragmenteerde waarneming (waarneming in stukjes en beetjes);
- Vervormde waarneming;
- Sensorische agnosie (problemen bij de interpretatie van zintuiglijke gegevens);
- Vertraagde perceptie (vertraagde verwerking);
- Kwetsbaarheid voor sensorische overbelasting.

De meest veelvuldig door hoger functionerende mensen met ASS beschreven stijlen van waarneming zijn;

- Mono-verwerking (ter voorkoming van overbelasting aan sensorische informatie, verwerken de hersenen bewust slechts één zintuig);
- Perifere waarneming (vermijden van directe waarneming);
- Platleggen van het systeem;
- Onbetrouwbare waarneming van één zintuig compenseren met andere zintuigen;
- Resonantie;
- Dagdromen.

Deze specifieke zintuiglijke waarnemingsproblemen blijven vaak onzichtbaar en onopgemerkt. Leerlingen met ASS laten grote verschillen zien in hun zintuiglijk waarnemen; dit maakt het nog gecompliceerder. Daarnaast blijken de leerlingen met ASS in de onderzoeksgroep geen vergelijkbare patronen van sensorische-perceptuele ervaringen te hebben en gebruiken ze niet dezelfde compenserende strategieën of verdedigingsmechanismen.

Door voor 17 leerlingen in de onderzoeksgroep de Checklist Zintuiglijk Profiel in te vullen, heb ik een overzicht gekregen van welke zintuiglijke ervaringen ze hebben en welke stijlen van waarneming ze zich eigen hebben gemaakt. Het is duidelijk geworden welke zintuigsystemen voor de leerlingen in de onderzoeksgroep de voorkeur hebben. Aan de hand van die gegevens heb ik geprobeerd om doelen te formuleren voor het snoezelen, zodat er doelbewust gesnoezeld kan gaan worden. Bij het formuleren van de doelen ben ik uit gegaan van de 3 meest aangetaste zintuigsystemen (gezichtsvermogen, gehoor en proprioceptief) en vervolgens de meest aangetaste categorie per zintuig. Hieruit blijkt dat er tijdens het snoezelen ingespeeld kan worden op de individuele behoeften en gevoeligheden van iedere leerling afzonderlijk. Snoezelen zal echter ook aan bepaalde voorwaarden moeten voldoen.

Snoezelen

Het karakteristieke van snoezelen is dat er een specifiek appèl wordt gedaan op zintuiglijke waarnemingen. Tijdens het snoezelen worden de zintuigen geprikkeld op een manier die de leerling op dat moment aangenaam vindt. Er wordt een uitdrukkelijk beroep gedaan op het gezichtsvermogen, het gehoor, de tastzin, de reukzin en de smaakzin.

Uit mijn onderzoeksgroep blijkt dat er ook behoefte is aan prikkels die het proprioceptieve zintuig stimuleren.

Snoezelen kan optimaal benut worden als de activiteit voldoet aan onderstaande elementen (Hulshegge en Verheul, 1991).

- ***De juiste sfeer***
- ***De mogelijkheid zelf te kiezen***
- ***De mogelijkheid zelf het tempo te bepalen***
- ***De juiste tijdsduur***
- ***Herhaling***
- ***Het selectief aanbieden van prikkels***
- ***De juiste grondhouding***
- ***De juiste begeleiding***

Conclusie

Uit de resultaten van mijn onderzoek blijkt dat de Checklist Zintuiglijk Profiel van Olga Bogdashina (2004), voldoende aanknopingspunten geeft voor het ontwerpen van doelen voor de individuele leerling. Er zijn zelfs leerlingen met dezelfde behoeften en gevoeligheden; leerlingen die hetzelfde gedrag laten zien. Deze leerlingen zouden ook geclusterd kunnen worden tijdens het snoezelen.

Het is echter niet vanzelfsprekend dat leerlingen met een stoornis in dezelfde categorie van hetzelfde zintuigstelsel samen zinvol kunnen gaan snoezelen. Er zal rekening gehouden moeten worden met de hyper- en hypogevoeligheden. Bij hypergevoeligheid is er sprake van een te ver open staand zintuiglijk systeem. Dit betekent dat er bij de leerlingen te veel stimuli tegelijkertijd verwerkt worden en dat de prikkels te sterk binnenkomen. Bij hypogevoeligheid is er sprake van te weinig stimuli die ontvangen worden door de hersenen, er is een tekort aan activering. Dit uit zich in zelfstimulering of het opzoeken van harde prikkels (Smeets, 2003).

Het lijkt me bijv. niet handig om een leerling die harde geluiden maakt om zichzelf te stimuleren, te koppelen aan een leerling die hypergevoelig is voor harde geluiden. Uit mijn onderzoek blijkt ook dat de Checklist Zintuiglijk Profiel een handig hulpmiddel is, omdat je op deze manier te weten komt wat opvallende gegevens zijn over de prikkel- en stimulusverwerking. Dit is van wezenlijk belang voor leerkrachten. Het gedrag dat onze leerlingen laten zien is voor een groot gedeelte namelijk te verklaren vanuit de andere informatieverwerking (Smeets, 2003). Doordat zichtbaar gemaakt wordt hoe leerlingen prikkels verwerken, kan het probleemgedrag beter begrepen worden. Ook kan er dan gezocht worden naar manieren om het gedrag, dat een gevolg is van gebrekkige of gestoorde S.I., te beperken. Ik denk dan bijv. aan een dagschema, afgeschermd werkplek, geluidsdemper, verzwaringshesje, ergotherapie, snoezelen enz. Ook voor het reguliere onderwijs is het belangrijk om op de hoogte te zijn van de zintuiglijke waarneming van de leerlingen met ASS. De hulpmiddelen zoals hierboven beschreven kunnen makkelijk worden ingezet binnen dit onderwijs.

Door de leerlingen te laten screenen door een deskundige, d.w.z. één persoon met voldoende kennis van ASS, S.I. en van doelen voor snoezelen, voorkom je dat de lijsten worden ingevuld naar individuele ervaring en interpretatie. Uiteindelijk zou dit kunnen leiden naar een combinatie interview van leerkracht en ouders door de deskundige. Wanneer de gegevens over de zintuiglijke waarneming in kaart zijn gebracht, is het mogelijk om een snoezelplan te maken. In dit plan zal de zintuiglijke waarneming van de betreffende leerling duidelijk beschreven moeten worden. Op basis daarvan kan worden uitgelegd op welke manier en met welk materiaal er gesnoezeld moet worden en ook hoelang een snoezelsessie mag duren. Ik zie snoezelen als een proces, waarin observatie, terugkoppeling en evt. het aanpassen van het plan als vanzelfsprekend gezien moeten worden. Er zal daarbij gebruik gemaakt moeten worden van observatielijsten. Pas dan kan men ook zien of het welbevinden en de S.I. van de leerling bevorderd wordt door de juiste combinatie prikkels aan te bieden tijdens het snoezelen.

Echt, mei 2008
Miranda Minkenberg

Literatuurlijst

Bogdashina, O. (2004). *Waarneming en zintuiglijke ervaringen bij mensen met Autisme en Aspergersyndroom*.

Antwerpen – Apeldoorn, Garant.

Fontys OSO, *Cursus Sensorische Integratie*, Bijscholing leerkrachten speciaal onderwijs.

Hulshaghe, J. en Verheul, A. (1991). *Snoezelen, Een andere wereld*.

Nijkerk, Uitgeverij Intro.

Messbauer, L. (2004), Snoezelen: A Multi-Sensory Approach to Challenging Behaviors (artikel)

www.worldwidesnoezelen.com

Smeets, K. (2003). *Gedrag Begrijpen*, Cahiers Speciale Onderwijszorg nr. 5

Antwerpen – Apeldoorn, Garant.

Stock-Kranowitz, C (2005). *The Out-of-Sync Child: recognizing and Coping with Sensory Processing Disorder*.

New York, Skylight Press.

Stock-Kranowitz, C (2006). *The Out-of-Sync Child Has Fun. Activities for Kids with Sensory Processing Disorder*.

New York, Skylight Press.